

**ПРОСВІТНИЦЬКІ “ДЕСАНТИ” ІНТЕЛІГЕНЦІЇ
НАПРИКІНЦІ ХХ — НА ПОЧАТКУ ХХІ СТ.
У КОНТЕКСТІ ЄДНАННЯ УКРАЇНИ**

Перебудовчі процеси в СРСР наприкінці 80-х рр. ХХ ст. стимулювали інтерес національних еліт до власної національно-культурної спадщини і посилювали децентралістські тенденції в союзних республіках. Національне відродження і процес здобуття Україною незалежності отримали достатньо широке висвітлення в сучасній історико-політичній та правовій думці. Розв’язання даної проблеми започатковано в дослідженнях В. Литвина, С. Кульчицького, О. Бойка, Я. Грицака, С. Кобути.

Проте на сьогодні залишається не до кінця дослідженим таке соціально-політичне явище, як національно-просвітницькі поїздки української інтелігенції на Схід і Південь країни в умовах становлення і розбудови української державності, які спрямовувалися на підвищення національної свідомості громадян і єднання регіонів України. Автор у статті ставить завдання проаналізувати причини, характер і ефективність об’єднавчих акцій української інтелігенції.

В умовах українського національно-демократичного відродження галицькі опозиційні політики розгорнули активну просвітню працю в радянських і русифікованих східних і південних районах України. Бажання галичан нав’язати співвітчизникам за Збручем своє бачення мовної проблеми і державної політики пояснюють значно більшою вагою духовних цінностей в житті західних українців [1].

Так, за даними Міністерства внутрішніх справ УРСР, лише політичним проводом Тернопільської крайової організації Народного Руху України з січня 1991 р. організовувалися поїздки груп людей чисельністю по 100–150 осіб у східні області України для проведення агітаційної роботи серед населення [2].

Просвітницькі заходи західноукраїнської інтелігенції на Сході і Півдні України у багатьох випадках ініціювалися як етнографічні та історико-культурні акції і присвячувалися до річниць відомих

подій української історії. Зокрема, з ініціативи Народного Руху України, Товариства української мови імені Т. Г. Шевченка, Московського товариства української культури “Славутич” і українського молодіжного клубу м. Москви з 4 липня по 25 серпня 1990 р. в республіці був проведений культурологічний похід “Дзвін-90”, який завершився 24–25 серпня 1990 р. в м. Каневі Черкаської області святом єдності народу України. В акції взяли участь 600 осіб, які прибули автобусами з Івано-Франківської, Тернопільської, Київської, Черкаської, Чернігівської областей і м. Києва [3].

Для єднання української нації опозиційні сили на початку 90-х рр. ХХ ст. використовували святкування дня злуки ЗУНР і УНР 22 січня 1919 р. У цей день націонал-демократи організували символічний “живий ланцюг” єднання за маршрутом Івано-Франківськ — Львів — Київ. Так, лише у Рівненській області, де опозиційні настрої не були настільки домінуючими, як у Галичині, участь у “живому ланцюгу” взяли 8,5 тис. осіб [4].

Пропагандистську діяльність здійснювало навіть львівське Російське культурне товариство імені академіка А. Сахарова, яке ставило перед собою завдання розповісти на Сході про відсутність утисків проти росіян і що українське відродження є гуманним демократичним процесом [5].

Однак партійно-державні органи східних і південних областей чинили всілякі перепони агітації, не завжди діяльність галичан отримувала підтримку зі сторони населення. Наприклад, наприкінці серпня 1990 р. президія Миколаївської обласної ради прийняла рішення про недопущення дій політизованих організацій з інших регіонів, які сприяють “дестабілізації внутрішньополітичних обставин в області”, посиляючись на їх “хуліганські дії” [6].

Національні антикомуністичні угруповання, що проводили національно-освідомлюючу роботу в східних областях України, на XVII з’їзді Компартії України в грудні 1990 р. були розцінені як такі, що “являють собою сьогодні найбільшу небезпеку для суспільства, для збереження територіальної цілісності республіки, для утвердження її державного суверенітету”. Водночас, як засвідчили виступи перших секретарів обкомів КПУ: Чернігівського — В. Лісовенко, Житомирського — В. Федорова, Одеського — Р. Боделана, натиск “галицьких емісарів” отримував все більш “рішучий спротив” [7].

Нерезультативність агітації жителів східних і південних областей базувалася на тому, що “галицькі десанти”, за словами відомого українського письменника Р. Іваничука, поширювали національні ідеї як місіонери, домагалися “насильного їх втілення в тих регіонах України, де національна свідомість стоїть нижче”[8]. На думку голови Львівської облради В. Чорновола, радикальна агітація галичан на сході України допомогла організувати Компартії восени 1990 р. “контрнаступ проти демократії, отже, відкинути нас на крок назад”[9].

Натомість голова Івано-Франківської обласної ради народних депутатів М. Яковина, даючи оцінку спробі “демократичного бліцкригу”, закликав галичан позбутися стереотипів і штампів, відійти від міфологічних однозначних, лінійних форм свідомості, які здатні навіть “стосунки між рідними братами звести до позиції “свій — чужий”. На його думку, галичани не повинні були аж надто форсувати події, намагаючись бути більшими українцями, ніж, власне, українці зі Східної України, які “й саму назву і літературну мову всієї нації дали”[10].

Здобуття Україною незалежності і розбудова державності зняли з порядку денного необхідність галицьких десантів на Схід і Південь України. Однак проблема єдності країни актуалізувалася знову в результаті президентських виборів 2004 р. і сепаратистських дій керівництва південно-східних регіонів України.

Масовий приїзд і перебування в Західній Україні спостерігачів зі Східної України в період президентської виборчої кампанії 2004 р. сприяли розвіянню багатьох міфів про Галичину і зближенню регіонів країни [11]. Наддніпрянці побачили, що, крім аграрного характеру західних областей, найнижчого рівня зарплат і т. д., жителям регіону властива європейська культура, відносно високий рівень життя за рахунок закордонних заробітків, привабливий інвестиційний клімат в краї [12]. Відзначимо, що ті ж самі донеччани відзначали, що підсумком поїздок спостерігачів стало усвідомлення того, що “немає протистояння між сходом і заходом України, а є відкрите політиканство і дешевий популізм окремих особистостей...” [13].

Після закінчення президентських виборів 2004 р. інтелігенція Сходу і Заходу України ініціювала заходи для об’єднання країни. Так, на курортному чорноморському березі, в Коблевому на Микола-

івщині, 9–11 вересня 2005 р. відбувся I міжрегіональний молодіжний форум “Південь — Захід: нас не роз’єднати”. Південь був представлений молоддю Миколаївської області, а з заходу прибули юнаки та дівчата з Івано-Франківської, Львівської та Закарпатської областей [14].

Влітку 2005 р. майже протягом двох тижнів тривав перший всеукраїнський автопробіг “Схід — Захід: разом назавжди” за участю понад 50 представників центральних і регіональних ЗМІ, який мав політичну мету — соборність українських земель. Співorganizаторами й безпосередніми учасниками акції стали народні депутати України — львів’янин Я. Кендзьор і донеччанин В. Зубанов (Всеукраїнський фонд “Схід — Захід разом”), Л. Мех (Всеукраїнський фонд “Журналістська ініціатива”) та Всеукраїнський автомобільний клуб журналістів. Я. Кендзьор і В. Зубанов наголосили, що спільною акцією учасники автопробігу прагнули через безпосереднє спілкування людей “швидше погасити штучно створене під час президентських виборів протистояння між Сходом і Заходом України” [15].

Крім того, після Помаранчевої революції в Луганську в середовищі науковців і журналістів зародилася ідея проекту “Україна. Схід — Захід. Шлях до порозуміння”. На практиці автори проекту зосередилися на взаємовідвідуваннях регіонів науковою, журналістською елітою (Луганщина, Івано-Франківщина, Поділля), які наближували Галичину до Донбасу через не абстрактно-історичні схеми, а біографії конкретних селян, вчителів, священників і вивчення реального життя людей [16].

Отже, просвітницькі “десанти” в східні і південні райони України, які організовувалися галицькими націонал-демократами наприкінці 80-х — на початку 90-х рр. ХХ ст., повинні були об’єднати регіони України в єдину соборну державу і поширити в суспільстві українську національну ідею. Однак в умовах компартійно-радянської пропаганди і русифікації населення національно-освітня праця західноукраїнської інтелігенції не мала значного ефекту і використовувалася владою для дискредитації “українських буржуазних націоналістів”.

Політичне протистояння в умовах президентських виборів 2004 р. і Помаранчевої революції актуалізувало проблему розколу по лінії Схід — Захід. У цих умовах інтелігенція уже як Галичини, так і Дон-

басу ініціювала об'єднавчі проекти і зустрічі еліт регіонів країни. Перспективи подальших розвідок у даному напрямку автор вбачає у дослідженні кількісно-якісних характеристик просвітницьких акцій української інтелігенції та вивченні їх наслідків.

Література

1. Попов А. Галицкие националисты и восточные конформисты // Незалежний культурологічний часопис. — 2002. — №23. — С. 239.
2. Центральний державний архів громадських об'єднань України (далі — ЦДАГО України), ф. 1, оп. 32, спр. 2907. Арк. 1.
3. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 32, спр. 2872. Арк. 171.
4. Там само. Арк. 34.
5. Російський материк у Львові: Інтерв'ю з головою Російського культурного товариства імені акад. А. Сахарова Миколою Сергеевим // За вільну Україну. — 1991. — 6 лют. — С. 2.
6. Кобута С. Прикарпаття в новітній українській національно-демократичній революції (1988 — 1991 рр.) // Галичина. — 2001. — №7. — С. 45.
7. Одинец М., Тихомиров И. На трудных рубежах // Правда. — 1990. — 19 дек. — С. 3.
8. Не будьмо “малоросами”: Інтерв'ю з народним депутатом України, членом Народної Ради, відомим українським письменником Романом Іваничуком // За вільну Україну. — 1991. — 5 лют. — С. 2.
9. Сесія Львівської обласної Ради народних депутатів. Один рік при владі // За вільну Україну. — 1991. — 27 берез. — С. 1.
10. Мусимо досягти політичного консенсусу. З виступу голови Івано-Франківської обласної Ради народного депутата Миколи Яковини // За вільну Україну. — 1991. — 26 лют. — С. 2.
11. Адамович С. Проблема соборності у суспільно-політичному житті Галичини (1991 — 2004 рр.). — Івано-Франківськ: Місто НВ, 2005. — С. 41.
12. Киселев С. Западная Украина: бедные области, богатые жители // Аргументы и факты в Украине. — 2004. — №51. — С. 11.; Вихопень Н. Львів — Дніпропетровськ, або Два береги однієї ріки // Молода Галичина. — 2005. — 22 лют. — С. 10.
13. Шевченко М. С Востока — о Западе // Голос Донбасса. — 2004. — 12 нояб. — С. 3.
14. Південь-Захід: взаємопізнання з єднанням // Світ молоді. — 2005. — 15 верес. — С. 1.
15. Схід — Захід: разом назавжди // if. ua. — Івано-Франківськ, 2005. — 25 серп. — С. 2.
16. Бублик М. Де кордони для чужини // Україна молода. — 2005. — 21 лип. — С. 8.